

6

7

8

9

10

11

**О.С.Жерноклеєв (Івано-Франківськ),
І.Я.Райківський (Івано-Франківськ)**

ВОЛОДИМИР ТЕМНИЦЬКИЙ: СТОРІНКИ ПОЛІТИЧНОЇ БІОГРАФІЇ

(до 125-річчя від дня народження)

У статті розповідається про життя й діяльність Володимира Темницького - члена урядів УНР, багатолітнього голову Української соціал-демократичної партії (УСДП).

Актуальним завданням сучасної історичної науки залишається всебічне вивчення персоналій видатних громадсько-політичних діячів, чиї імена в умовах панування в Україні однопартійної тоталітарної системи перебували поза межами наукових досліджень або й узагалі були викреслені з української історії. До них слід віднести й Володимира Темницького (1879-1938) - члена урядів Української Народної Республіки, багатолітнього голову Української соціал-демократичної партії (УСДП), яка відіграла помітну роль в історії західноукраїнських земель кінця ХІХ - першої половини ХХ ст.

Багатогранна діяльність В.Темницького не знайшла належного висвітлення у вітчизняній історіографії. Окремі аспекти теми відображено в працях сучасників подій, які тією чи іншою мірою розкрили участь УСДП у суспільно-політичному житті Західної України*. Відгуком на смерть В.Темницького стала публікація статті товариша по партії І.Квасниці, в якій відображено найважливіші сторінки його життя та громадсько-політичної діяльності².

У радянські часи партію українських соціал-демократів, до якої належав В.Темницький, трактували як "дрібнобуржуазну", "опортуністичну". Діяльність УСДП та її провідних діячів не вписувалася в офіційну класову схему суспільно-політичного руху і мало цікавила радянських дослідників. Історики української діаспори також серйозно не займалися дослідженням діяльності партії. Короткі відомості про В.Темницького містить "Енциклопедія українознавства"³. Лише в умовах розбудови в Україні незалежної демократичної держави виникли можливості для об'єктивного дослідження історії української соціал-демократії⁴, посилювався інтерес до діяльності відомих партійних діячів, однак постать її багатолітнього голови В.Темницького досі залишалася поза увагою дослідників. У сучасній історіографії так і не створено цілісного політичного портрета цього визначного громадського діяча. Тому завданням даної статті стало відтворення основних віх політичної біографії В.Темницького на тлі суспільно-політичних процесів в Україні першої третини ХХ ст.

Володимир Темницький народився 14 липня 1879 р. в с.Хлопівці Гусятинського повіту на Тернопільщині, у Галичині, що перебувала тоді у складі Австро-Угорської монархії, в сім'ї греко-католицького священика⁵. Навчався спочатку в Коломийській гімназії, яку змушений був покинути через своє захоплення прогресивною літературою, і згодом перебрався до Золочева, де в гімназії заснував гурток-читальню для учнів, організувавши серед них обговорення рефератів та дискусії. Протягом трьох років В.Темницький був головою цього гуртка⁶. По закінченні гімназії він поступив на правничий факультет Львівського університету.

Активну громадсько-політичну діяльність В.Темницький розпочав уже в студентські роки. Він став одним із засновників українського студентського об'єднання "Молода Україна" та одноіменного щомісячного журналу для молоді. Після першого віча всіх українських студентів вищих навчальних закладів Австрії, яке відбулося 13 липня 1899 р. у Львові й започаткувало боротьбу за відкриття українського університету, восени того ж року В.Темницький разом із О.Грабовським, В.Старосольським, Є.Косевичем, Л.Цегельським, А.Крушельницьким та С.Горуком увійшов до складу редакційного комітету часопису "Молода Україна", що виходив у Львові у 1900-1903 рр.⁷. Погляди його видавців були чітко задекларовані в редакційній передовій статті першого номера: "Стягом, що під ним спішитимемо в бій за наші ідеали, є для нас одне велике слово: УКРАЇНА... Наша національна ідея, се не само питання мови, не само питання етнографічної відрубності, се питання політичної незалежності, питання потреб поневолених верств нашого народу, повної соціальної справедливості... Політична воля, економічна рівність та соціальна справедливість, се прикмети нашої національної ідеї"⁸.

Безпосередньо перу Темницького належало щонайменше сім публікацій першого річника журналу. "Канонем політичної віри" для цього покоління молоді стала "Україна ingredienta" Ю.Бачинського⁹. Загалом в ідеології "Молодої України" національно-державницькі постулати й гасла тісно переплітались із соціальними, а її лідери перебували під помітним впливом галицько-української соціал-демократії¹⁰.

Разом з іншими молододоукраїнцями В.Темницький був серед організаторів другого віча всіх українських студентів австрійських вузів, що проходило у Львові 14 липня 1900 р. за участю близько п'ятисот студентів, а також провідних галицько-українських політиків Ю.Романчука, М.Павлика, В.Охримовича, М.Ганкевича та ін. Резолюції віча містили вимоги створення української держави в етнографічних кордонах і боротьби за усунення на її території соціальної нерівності та експлуатації, а серед першорядних домагань

- відкриття українського університету у Львові. У своїй промові, що завершувала віче, В.Темницький виступив як речник українських студентів Львівського університету, вказавши на провідну роль репрезентованої ним групи в ініціюванні й організації віча, а також зазначивши, що це було зроблено "задля задемонстрування наших національних змагань та ясного за-маніфестування ірредентичних ідей українського народу"¹¹.

Відсутність позитивних зрушень в університетському питанні спонукала молоді 19 листопада 1901 р. скликати у Львові чергове віче у справі заснування українського університету. Після його завершення студенти пройшли вулицями міста, співаючи "Ще не вмерла Україна" і "Не пора". За рішенням віча, В.Темницький у складі делегації з чотирьох студентів їздив до Відня, де був прийнятий міністром освіти й представив йому вимоги українського студентства¹². Тим часом за організацію масових студентських виступів його разом з Є.Косевичем було виключено зі Львівського університету без права повновлення¹³, і він змушений був продовжувати навчання в університетах Кракова та Відня. Навчаючись у Відні, В.Темницький очолював там українське студентське товариство "Січ"¹⁴.

Після невдалої спроби виходу українських студентів із Львівського університету (1902 р.) та припинення випуску "Молодої України" переважна більшість колишніх молододоукраїнців влилася до лав УСДП Галичини й Буковини - легальної реформістської партії, що була автономною секцією у складі федеративної Соціал-демократичної робітничої партії Австрії й діяла на базі її програми. Так, уже на I з'їзді УСДП 21-22 березня 1903 р. у Львові активну участь у дискусіях узяли В.Старосольський та Т.Мелень¹⁵. В.Темницький, який перебував тоді у Відні, надіслав привітальну телеграму, оголошену на з'їзді¹⁶.

Прихід до партії радикально налаштованих лідерів студентського руху змінив розстановку сил усередині УСДП, призвів до появи її "молодого" крила, що поставило собі за мету звільнити партію з-під впливу польської соціал-демократії, перетворити її на самостійну, впливову політичну силу. "Молоді" були незадоволені тим, що "старі" лідери-засновники УСДП (М.Ганкевич, С.Вітик та ін.) - працювали одночасно й у Польській соціал-демократичній партії Галичини та Сілезії (ППСД), тимчасом як українська партія існувала здебільшого формально, в її розвитку в 1903-1904 рр. спостерігався застій¹⁷. Активізація "молодих" збіглась у часі з радикалізацією суспільних настроїв, піднесенням робітничого руху в період 1905-1907 рр.

ВЛевинський, Л.Ганкевич, П.Буняк та інші "молоді" виступили за кардинальну зміну тактики, активну роботу з організації українського робітництва, припинення його колонізації під егідою ППСД. До цього крила належав і В.Темницький. Так, у листі до А.Шмигельського (майбутнього єдиного соціалістичного посла галицького крайового сейму) від 10 березня 1907 р. він інформував його про появу в партії "нового напрямку", квінтесенцією якого є "змагання до самостійності, до окремішності організації, до відлучення від польської партії і до поставлення української] соц[іал]-дем[ократичної] партії як партії окремої і на ділі, а не лише у словах рівнорядної з нинішніми австрійськими, передусім з польською"¹⁸. Сам В.Темницький, як про це повідомлялось у листі, разом із братом Омеляном, а також Мирославом Січинським у 1906 р. розвинули активну соціал-демократичну агітацію в Гусятинському повіті Тернопільщини і в результаті "розворушили сильно сі два округи (судові округи Гусятин і Копичинці. - *Авт.*) і з'єднали собі такі симпатії та послух серед мужиків, що нам, безуслівно вірять і за нашим покликом усюди йдуть", і хоч не встигли створити повітову партійну організацію, "все-таки партію соц[іал]-дем[ократичну]... сильно спопуляризували серед насе-

лення та розбудили гарячі симпатії до соціалізму"¹⁹. За порівняно короткий період брати Темницькі та М.Січинський організували й провели на Гусятинщині близько 30 селянських віч, виступили на них²⁰.

14 - 15 березня 1909 р. у Львові відбувся III з'їзд УСДП, у роботі якого вперше взяв активну участь В.Темницький. Він виступив у дискусії з питання організаційної роботи і вніс резолюцію, що передбачала створення крайового культурно-освітнього товариства "Воля", надання йому видавничих функцій і публікацію популярної брошури про фахову організацію сільсько-господарських робітників²¹. Резолюція була ухвалена з'їздом, а Темницького обрано до складу "ширшого заряду" (виконавчого комітету) УСДП²².

У подіях, що призвели до розколу УСДП, В.Темницький, судячи з усього, безпосередньої участі не брав. Він не згадується серед учасників дискусій на січневій 1911 р. партконференції, немає його і в списках поіменного голосування по резолюціях IV з'їзду УСДП (грудень 1911 р.), що завершився остаточним розколом партії. Разом із тим, він у числі інших лідерів "молодих" (поруч із В.Левинським, П.Буняком, Ю.Бачинським, А.Чернецьким та ін.) підписав відозву "До українських робітників", яка була опублікована практично відразу після з'їзду й роз'яснювала позицію "молодих" щодо розколу²³.

В умовах фактичного розколу в партії В.Темницький у травні-червні 1911р. спробував свої сили у виборчій кампанії до австрійського парламенту. Він був кандидатом від УСДП по виборчому округу №70 (Скалат - Підволочиськ - Гусятин)²⁴. Основним його конкурентом по округу був відомий і популярний серед населення діяч, посол попереднього скликання, націонал-демократ М.Петрицький. Попри це "молоді" поклали великі сподівання на мандат В.Темницького, оскільки шанси решти представників їх фракції оцінювалися як значно гірші, а результати виборів могли суттєво вплинути на співвідношення сил у внутріпартійній боротьбі²⁵. Однак унаслідок гострої нестачі сил і засобів, неспроможності знайти порозуміння й консолідуватися з іншими українськими політичними силами УСДП ці вибори прогнала. Не пройшов жоден кандидат від "молодих", а В.Темницький здобув найменшу кількість голосів серед кандидатів УСДП у Галичині²⁶. Єдиним українським соціал-демократом у парламенті став тоді С.Вітик.

У 1913-1914 рр. В.Темницький, як найменш заангажований у внутріпартійній боротьбі, відіграв одну з провідних ролей в організації переговорів між фракціями та відновленні єдності в УСДП²⁷. Вірогідно, що саме тридцятип'ятилітнього В.Темницького як компромісну, до певної міри, фігуру й водночас молоду, енергійну та перспективну людину на V (об'єднавчому) з'їзді УСДП 1-2 березня 1914 р. було обрано головою партії²⁸.

В умовах назрівання світового воєнного конфлікту В.Темницький узяв активну участь в організації українських воєнізованих формувань, що за відповідних обставин могли б стати зародком національної армії. Зокрема, коли в березні 1913 р. у Львові було створене перше військово товариство "Січові стрільці", очолюване В.Старосольським, В.Темницького було обрано скарбником організації²⁹.

Від початку Першої світової війни В.Темницький у числі інших представників УСДП увійшов до складу Головної (з травня 1915 р. - Загальної) української ради та Української бойової управи³⁰. До кінця серпня 1914 р. він перебував у Львові, потім, перед загрозою російського наступу, пішов разом з легіоном УСС на Закарпаття, а з початком зими осів у Відні³¹.

Окреслюючи позицію партії щодо війни та причини її виступу на боці Австро-Угорщини, В.Темницький у статті "Українська соціал-демократична партія і війна" писав: "УСДП Австрії вважає війну проти Росії не лише війною в обороні прав і свобод, якими тішаться український народ у Гали-

чині, але й війною висвободження мільйонів українського народу з-під російського гніту і неволі". На його переконання, це "війна середньоевропейських народів проти реакції царського деспотизму", проти віджилої форми правління, "опертої на придавлення мільйонних людських мас і на поневолення народностей". Підсумовуючи, він зазначав: "Бажаємо, щоб на руїнах царської імперії, на розвалинах тюрми народів повстали вольні людські республіки, самостійні і незалежні: українська, великоруська, польська і т. д."³². УСС він характеризував як "національну міліцію", в організації якої партія принципово взяла активну участь³³.

У період війни В.Темницький, як і переважна більшість інших лідерів галицько-української соціал-демократії, тісно співпрацював із Союзом визволення України (СВУ). Вісник СВУ регулярно публікував його статті й замітки, політичні огляди закордонних новин, репортажі з місць тощо³⁴. У полеміці, що виникла між українськими соціал-демократами в еміграції з приводу ставлення до СВУ, В.Темницький рішуче став на бік останнього. Висловлюючи одностайну думку всіх провідників УСДП, які перебували на той час у Відні, він писав Л.Юркевичу, що робота СВУ, хоч і "йде вправді при допомозі австрійського правительства, але в хосен (користь) тільки ідеї самостійності України"³⁵.

Початок Української революції 1917-1920 рр. створив нову суспільно-політичну ситуацію на українських землях, зумовив зміну позиції УСДП щодо війни. Очолювана В.Темницьким партія виступила за якнайскоріше укладення миру без анексії і контрибуцій та демократичні перетворення в державах, до складу яких входили українські території. Навесні 1917 р. УСДП вирішила взяти участь у Стокгольмському мирному соціалістичному конгресі, підготовку якого здійснював так званий Голландсько-скандинавський комітет. 14 червня В.Темницький узяв участь у попередніх нарадах комітету з делегаціями ряду соціал-демократичних партій у Стокгольмі, в ході яких від імені УСДП висловився за "найскорше укладення миру без анексії та воєнних контрибуцій", причому передумовою тривкого миру партія вважала "справедливу розв'язку національного питання", яка могла б бути здійснена "дорогою права на самовизначення кожного народу й дорогою політичної та господарської національно-територіальної автономії". У поширеному ним меморіалі про позицію УСДП з цих питань підкреслювалося, що "з'єднання всіх українських областей в одноцільний під політичним і господарським оглядом автономний державний організм є на тепер остаточною ціллю української національної політики"³⁶.

На першому етапі партія вимагала, як мінімум, "повної політично-господарської, національно-територіальної автономії" українців у межах Австрії й Росії, для чого ці країни мали бути перетворені на "федеративні держави автономних і рівноправних народів". Територіальні розмежування повинні були б здійснюватися за етнографічним принципом, через що партія рішуче відкинула можливість входження Галичини, Холмщини чи Підляшшя до складу майбутньої польської держави й висловилася за її відбудову виключно в етнографічних межах³⁷. Документ містив також вимогу створення окремої української секції на конгресах Інтернаціоналу та в Міжнародному соціалістичному бюро, про що були розіслані звернення до всіх партій II Інтернаціоналу³⁸. В.Темницький уклав попередні домовленості про підтримку цієї вимоги з рядом делегацій у Стокгольмі (німецькою, російською, чеською). Водночас голова УСДП звернувся з відкритим листом до Петроградської ради робітничих і солдатських депутатів, у якому він вітав демократичну революцію в Росії й висловив переконання, що революція незабаром перетворить імперію на "союз свободних, рівноправних, незалежних народів"³⁹.

Діяльність В.Темницького стала предметом обговорення на конференції УСДП, що відбулась у Відні 5-6 серпня 1917 р. Конференції передували неприємні інциденти. Віденська організація УСДП надіслала голові Української парламентської репрезентації (УПР) Ю.Романчуку листа із заявою про те, що вона не визнає В.Темницького головою партії. Про це ж було повідомлено всі національні секції СДРПА. Головним "гріхом", який ставився у провину Темницькому, була його робота в австрійському Міністерстві закордонних справ, що, на думку частини членів партії, означало втрату ним політичного обличчя й перетворення на "мужа довір'я" уряду⁴⁰. На конференції В.Темницький спростував усі закиди та пояснив, що його посада в МЗС не є політичною, а пов'язана з перекладами матеріалів українських та інших часописів про українську справу. Разом із тим, він висловив готовність скласти з себе повноваження голови партії. В результаті бурхливої дискусії конференція не прийняла відставки, більше того, одностайно й цілковито схвалила політичну позицію та діяльність В.Темницького на посаді голови партії й обрала його та М.Ганкевича делегатами на Стокгольмський конгрес Інтернаціоналу, намічений на вересень того ж року⁴¹. Щоправда, через ряд причин цей конгрес так і не відбувся.

29-30 серпня 1917 р. у Відні В.Темницький представляв УСДП на конференції соціал-демократичних партій Австро-Угорщини, Німеччини та Болгарії за участю всіх національних секцій СДРПА, окрім ППСД. У своєму виступі він висловився за припинення війни, а також за створення окремої української секції в Інтернаціоналі. Загалом усі партії - учасниці конференції виступили за негайний мир без анексій і контрибуцій та перебудову Австро-Угорщини на демократичних засадах⁴².

Як репрезентант галицько-української соціал-демократії, В.Темницький виступав і на з'їзді представників усіх українських політичних партій у Львові, скликаному УПР 25 березня 1918 р. в умовах поглиблення процесів дезінтеграції Австро-Угорщини й загострення українсько-польського протистояння в краї. Він висунув вимогу "перебудови цілої Австро-Угорщини у федерацію окремих національних держав"⁴³, однак не погодився на створення єдиної надпартійної структури, спільної з іншими українськими партіями, мотивуючи це глибиною ідеологічних суперечностей між ними⁴⁴.

Бачення українськими соціал-демократами майбутнього західноукраїнських земель знайшло своє відображення в політичних гаслах, під якими УСДП відзначала Першотравневі свята 1918 р. Партія закликала робітників "висловити привітання самостійній Україні" і "домагання свободи й рівноправності українського народу в Австро-Угорщині". "А се наступить лише тоді, коли Австро-Угорщина буде перебудована на основі права самовизначення народів, коли буде перетворена в союз вільних національних держав, в котрім українські землі Галичини, Буковини та північної Угорщини (Закарпаття. - *Автп.*) будуть з'єдинені в Українську Державу", - відзначалося у зверненні з нагоди Першого травня, підписаному за керівництво УСДП В.Темницьким і П.Буняком⁴⁵.

Пізніше позиція соціал-демократів щодо державно-правового статусу західноукраїнських земель зазнала суттєвих змін: напередодні листопадових подій 1918 р. у Львові та створення ЗУНР УСДП виступила за негайну злуку з Наддніпрянською Україною. Проте В.Темницький на той момент фактично вже відійшов від керівництва партією. 23 червня 1918 р. на конференції УСДП у Львові він передав обов'язки голови партії О.Крупі, мотивуючи це своїм постійним проживанням у Відні⁴⁶. Хоча формально він залишався головою партії, оскільки відповідні зміни в ексекутиві, за статутом, були прерогативою партійного з'їзду.

В.Темницький підтримав проголошення на уламках Австро-Угорської монархії Західноукраїнської Народної Республіки. Однак, уже на початку листопада 1918 р. ЗУНР була втягнута в кривавий польсько-український конфлікт, який поділив партію українських соціал-демократів на дві частини: одна з них діяла на території, підконтрольній уряду ЗУНР, інша - під польською окупацією. Л.Ганкевич стверджував, що УСДП, "хоч розбита була тодішніми стратегічними лініями на два табори, які не могли бути в злуці, все ж таки виявляла помітну діяльність і брала живу участь у будівництві нашої державності..., докладаючи всіх зусиль, щоб на Україні був заведений справжній демократичний мир і порядок"⁴⁷.

Як голова УСДП, В.Темницький брав активну участь у парламентській діяльності партії, входив до соціал-демократичної фракції в Українській національній раді (УНРаді). Фракція УСДП налічувала півтора десятка чоловік серед близько 160 депутатів (дві третини з них становили націонал-демократи). Члени УНДП очолювали перший (К.Левицький) та другий (С.Голубович) уряди ЗУНР, по суті, націонал-демократи визначали політичну лінію новоствореної держави. УСДП виявила поступливість і вміння йти на компроміс у процесі формування органів державної влади. Зокрема, представник УСДП А.Чернецький увійшов до складу першого уряду ЗУНР. Однак після Акту злуки ЗУНР і УНР у січні 1919 р. соціал-демократи стали в опозицію до галицьких урядовців⁴⁸.

У супереч прийнятому УНРадою рішення, УСДП дотримувалася централізаційної концепції злуки, вимагала ліквідації автономних структур влади Західної області УНР (ЗОУНР). В.Темницький відкрито заявив на засіданні УНРади 28 березня 1919 р.: "Наша політика мусить йти наліво, наліво і ще раз наліво"⁴⁹. Соціал-демократична фракція виступала за проведення більш лівої, соціалістичної політики, домагалася створення єдиного соціалістичного уряду в Україні.

Політичний курс УСДП визначила партійна конференція 28 -29 березня 1919 р. у Станіславі. В.Темницький виступив на конференції з доповіддю про стратегію зовнішньої й внутрішньої політики. Суть політичного моменту, на його думку, полягала в боротьбі "двох світів": світу "капіталізму й імперіалізму зі світом демократії". Перший із них представляла Антанта, а другий - соціалістичні держави Сходу Європи. Доповідач підтримав "тріумфальний похід демократичного, визвольного руху й соціальної революції" та вказав на неможливість "входити у воєнний союз з Антантою проти большевиків". З іншого боку, він уважав, що російський більшовизм "під покришкою насадження соціалізму ограблює Україну", а тому поставив вимогу "припинення війни проти большевиків на основі визнання повної самостійності та суверенності Української Народної Республіки". В.Темницький засудив орієнтацію уряду ЗОУНР "виключно на Антанту". Було сказано, що уряд С.Голубовича "не йде ... по лінії інтересів робочих мас"⁵⁰.

Учасники конференції прийняли ухвалу про необхідність негайного проведення реформ у соціалістичному напрямку й підписання мирної угоди з урядом радянської Росії на засадах визнання незалежності УНР. Подальші події засвідчили нереальність цієї вимоги, бо російські більшовики, виступаючи під гаслом "диктатури пролетаріату", всесвітньої соціалістичної революції, не збиралися визнавати українську державність. На конференції було розроблено програму боротьби за приход до влади лівих сил на ґрунті парламентської демократії. Очевидно, В.Темницький був одним з ініціаторів прийняття відповідних рішень конференції.

Соціал-демократи захопили ініціативу на Селянсько-робітничому з'їзді 30 - 31 березня 1919 р. у Станіславі. З'їзд було скликано керівництвом Се-

лянсько-робітничого союзу (СРС) - легальної, опозиційної до уряду УНР, організації. В.Темницький взяв участь у засіданні з'їзду й виступив із промовою, в якій зазначив, що "день з'їзду - це день братання міста із селом". Він піддав гострій критиці діяльність УНРади та Державного секретаріату ЗОУНР, котра, на його думку, "не йде по інтересах українських трудових мас". Під оплески присутніх В.Темницький заявив: "Ми не є проти переговорів із Антантою, але протестуємо, щоб українські війська кровавилися за її інтереси"⁵¹.

На з'їзді перемогла поміркована лінія соціал-демократів, ідеологом якої виступав В.Темницький. Делегати зайняли компромісну позицію в національному питанні, вимагаючи кооптації представників СРС до парламенту, водночас під тиском ліворадикальних елементів було прийнято резолюцію із закликом до створення єдиного пролетарського фронту. Домагання з'їзду СРС УНРада відхилила, незважаючи на підтримку їх соціал-демократичною фракцією.

Після січня 1919 р. повної злуки держави та уніфікації державного апарату так і не відбулося. УНРада зберегла свої повноваження на території УНР до скликання Всеукраїнських установчих зборів: у державі й далі існували два уряди, дві політики. За цих обставин В.Темницький підтримав діяльність Директорії, був віце-міністром закордонних справ у першому уряді УНР на чолі з В.Чехівським⁵². У квітні 1919 р. він став міністром закордонних справ уряду УНР під проводом Б.Мартоса⁵³. Пізніше згадував, що потрапив "у соціалістичний кабінет міністрів Бориса Март'уса.., ніби біблійний Пілат у християнське "вірую"...". На першотравневому мітингу 1919 р. у Рівному В.Темницький заявив: "Завданням соціалістичного кабінету міністрів, до якого маю честь належати, буде будувати вільну, незалежну соціалістичну українську республіку без хлопа і без пана"⁵⁴. В.Темницький висловлював критичні оцінки аграрного закону УНР, прийнятого в 1919 р. На засіданні УНРади 4 квітня 1919 р. він прямо заявив, що "закон Директорії не змінив відносин власності на селі в дійсно соціалістичному напрямку"⁵⁵. "В характері міністра закордонних справ УНР я вибрався при кінці мая 1919 р. через Станіславів за границю, - писав В.Темницький у листі Л.Ганкевичу в кінці 1921 р. - Саме тоді розпочалася була офензива Галлера, і не було вже іншої дороги як пішком через Карпати"⁵⁶.

Наприкінці 1919 р. дійшло до розриву між урядами УНР і ЗОУНР, а невдовзі українська революція остаточно зазнала поразки: на Західній Україні було встановлено польський окупаційний режим, а на Наддніпрянщині - більшовицький. Перебуваючи на початку 1920-х рр. в еміграції, В.Темницький опинився поза партійною організацією УСДП. Востаннє він узяв участь у партійній конференції УСДП 3 - 4 липня 1920 р. у Львові. Виступаючи з політичною доповіддю, В.Темницький переконував делегатів, що "одноцільний соціалістичний фронт скоро буде утворений"⁵⁷. У політичній резолюції, що була прийнята на основі його доповіді, підкреслювалося: "Соціалістична Українська республіка не може мати нічого спільного з державними планами тих націоналістичних та шовіністичних кіл, які бажають будувати Українську державу на взір теперішних капіталістично-імперіялістичних держав..."⁵⁸.

В.Темницький з-за кордону підтримував стосунки зі своїми партійними товаришами. Так, у листі до В.Старосольського в травні 1921 р. він писав: "Я хотів би в найближчій часі перенестися на постійний побут у Львів, але годі найти мешкання". Повернення до Галичини вважав обов'язковим "не тільки для себе, але і для партії, бо без того я не годен буду сповняти партійної служби"⁵⁹. Крім нього, з різних причин не брали участі в політичному житті УСДП

відомі й заслужені в минулому соціал-демократи В.Старосольський, О.Безпалко, С.Вітик, Микола й Лев Ганкевичі та ін. Під тиском рядових членів знизу, що масово вступали в партію, будучи симпатиками радянської України, відбулася ліворадикальна еволюція УСДП. Керівництво партії, за словами радикала І.Макуха, "не поставило міцного політично-ідейного опору проти... опанування партії комуністичним і комунофільським елементом"⁶⁰. 18 березня 1923 р. на VI партійному з'їзді УСДП відкрито перейшла на комуністичні позиції, що стало причиною заборони її польською владою в січні 1924 р.

В.Темницький повернувся до краю в 1922 р. (як гість був присутній на засіданні Головної управи УСДП 11 березня 1923 р.)⁶¹, але внаслідок ліворадикальної еволюції УСДП на деякий час відійшов від активної партійно-політичної діяльності. Він зіткнувся з серйозними матеріальними проблемами. Про це, зокрема, довідуємося з його листа до Л.Ганкевича у квітні 1925 р. "Не можуть ніде найти як-так платної посади, аби можна було жити з родиною, я рішив відвезти жінку з дітьми на село до родини, а сам, живучи... в Станіславові, відбути судову практику, - писав В.Темницький. - У мене вже гостює матеріальна нужда. Просто їсти вже не стає!" І з боєм додавав: "Найгірше, що виглядів ні надії нема ніякої..."⁶².

Незважаючи на матеріальні нестатки, В.Темницький узяв активну участь у заходах колишнього керівництва УСДП щодо відбудови партії. Зусилля було спрямоване на просвітницьку діяльність у робітничому середовищі шляхом заснування культурно-освітнього товариства "Робітнича громада" (статут було затверджено в кінці 1925 р.) і газети "Вперед!", (виходила з червня 1926 р.). В.Темницький увійшов до складу ради "Робітничої громади" на першій конференції товариства, що відбулася 5 березня 1927 р. у Львові⁶³. Просвітницька робота серед українського робітництва дала можливість розширити соціальну базу української соціал-демократії. Напередодні парламентських виборів 1928 р. у Польщі було засновано Українську соціалістичну групу (УСГ) "Вперед", що виступила як політична організація.

На політичній конференції робітництва 5 грудня 1927 р. у Львові, яка прийняла ухвалу про створення УСГ "Вперед", В.Темницький виголосив доповідь "Сучасне політичне становище і завдання українського пролетаріату". На думку В.Темницького, українське робітництво було "зdezорієнтоване, позбавлене проводу" і тому "попадає в чужі табори, в яких затрачує своє клясове обличчя". Виходячи з цього, він закликав "створити самостійну політичну партію українського пролетаріату", платформа якої вже була обґрунтована в газеті "Вперед!". Делегати одностайно підтримали думку В.Темницького, прийнявши резолюцію про створення партії українського пролетаріату, котра до скликання "конгресу, який вирішить справу програми, виступатиме під фірмою УСГ "Вперед!"⁶⁴. В.Темницького обрали до складу управи нової партії (крім нього, туди ввійшли В.Старосольський, Л.Ганкевич, І.Квасниця, П.Буняк і голова І.Жовнір)⁶⁵.

В.Темницький був делегатом Українського соціалістичного конгресу 8 - 9 грудня 1928 р. у Львові, який остаточно завершив ідейно-організаційну відбудову УСДП. Виступаючи на конгресі з основною доповіддю "Проект програми і організаційного статуту", він різко засудив політику більшовиків, стверджуючи, що шляхом насилля "не можна насадити нового ладу", "на Радянщині до справжнього соціалізму дуже далеко. Там тільки капіталістичний лад в своїх початках". Підкреслювалося, що комуністи вели до розбиття робітничого руху в Галичині, "не створили нової масової партії, тільки розбили нашу" (малися на увазі події 1923-1924 рр. - *Авт.*). Водночас В.Темницький вбачав в УСРР основу для будівництва української державності, виступив "проти всякої інтервенції на радянській Україні з якого-небудь боку".

Особливу увагу В.Темницький звернув на питання практичної політики УСДП. Доповідач прямо заявив, що хоч галицьке суспільство ще не визріло для соціалізму, відновлена партія повинна "ширити організацію, скуплення, підготовку" для реалізації високого соціалістичного ідеалу. На думку В.Темницького, ідея створення одноцілого національного фронту ставила українське робітництво "на службу капіталістично-клерикальній реакції", водночас було визнано "деякі спільні інтереси" в українському політичному таборі, що робило можливим об'єднання УСДП з іншими національно-державницькими партіями на загальнонаціональній платформі. Найбільш "болючим" питанням політики УСДП він уважав проблему "ставлення до соціалістичних партій інших народів" і наполягав, що УСДП "як партія класова" мусить "порозумітися з іншими соціалістичними партіями". Доповідач закликав до приєднання української соціал-демократії в Галичині до міжнародного робітничого руху ⁶⁶.

Виступаючи на другий день конгресу, В.Темницький підбив підсумки тривалої дискусії. "Нам Україна (радянська. - *Авт.*) дорога, і критикуємо, що треба, аби там поправити соціалізм, - стверджував він. - ...Там справжнього соціалізму нема, а лише в назві..., не лише повалено старий лад револьверами, але заведено ними новий лад. А це належало завести, як казав Маркс, еволюційно" ⁶⁷. Таким чином, В.Темницький став одним з ініціаторів і найбільш активних учасників партійного з'їзду, на якому було відновлено УСДП. Він критично ставився до більшовицької влади в Україні, водночас мав певні радянські ілюзії. Це виявилось, зокрема, у підтримці ним політичної резолюції, що була одностайно прийнята делегатами з'їзду. "Обстоюючи принцип самостійної, соціалістичної, соборної української республіки, не погоджуючись із централістичними зусиллями й диктатом Москви, - говорилося в резолюції, - український пролетаріат мусить стояти в обороні радянської України, вважаючи, що її занепад погрожує поворотом до влади чорної реакції, яка не побойється вернути до давніх царських метод супроти українського народу" ⁶⁸.

Політична біографія В.Темницького наприкінці 20-х - у 30-х роках була тісно пов'язана з партією українських соціал-демократів. На партійному з'їзді 1928 р. він увійшов до складу Центрального комітету УСДП ⁶⁹. Відновлена УСДП зайняла місце в лівоцентристському спектрі національно-державницького табору, обстоювала національну ідею, а боротьбу за незалежність і соборність українського народу поєднувала з пропагандою соціалістичних ідей у дусі марксизму. VII партійний конгрес 4 березня 1934 р. у Львові одностайно прийняв ухвалу про вступ УСДП до Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу (РСІ), що свідчило про підтримку партією міжнародного соціалістичного руху. На конгресі В.Темницького повторно було обрано до складу ЦК УСДП ⁷⁰.

В.Темницький як кандидат від УСДП брав участь у виборчій кампанії до польського сейму 1928 р. по округу № 53 (м. Станіслав)*. УСДП сформувала на виборах спільно з Українською соціалістично-радикальною партією (УСРП) блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій. За виборчий блок УСРП-УСГ "Вперед" голосувало близько 270 тис. чол., але за списком блоку до парламенту тоді не ввійшов жоден соціал-демократ (усього було обрано дев'ятьох послів до сейму та одного до сенату, усі - радикали) ⁷¹. В.Темницький, як і інші есдеки, зайняв друге місце у виборчому списку по округу (після радикала Л.Бачинського). Передчасна смерть останнього в 1930 р. дала можливість Темницькому здобути посольський мандат. У друкованому органі Польської партії соціалістичної (ППС) газеті "Robotnik" у

* Парламентські вибори 1922, 1935 і 1938 рр. у Польщі УСДП бойкотувала.

травні 1930 р. з'явилося обширне інтерв'ю з В.Темницьким під назвою "Перший посол української соціал-демократії в сеймі Речі Посполитої". "Українські націоналісти стоять на позиції, що всі події в Польщі, якщо йдеться про боротьбу за демократичний устрій держави, їх, стоячи на принциповому становищі, не цікавлять, - стверджував В.Темницький. - Ми також прагнемо до незалежності України. Однак усе, що діється в Польщі, обходить нас не лише тому, що в ній живемо, але також тому, що боротьба за демократію в Польщі є важливою для нас також, з точки зору міжнародної". На його думку, в Речі Посполитій "українські робітники тільки у випадку збереження демократичного устрою здобудуть собі певні політичні й громадянські права". В.Темницький прямо заявив, що стосунки між УСДП і ППС "стають щоразу ближчими" і що "ППС - єдина сила, котра чесно бореться за демократію в Польщі. Тому в цій боротьбі мусимо йти разом, пліч-о-пліч" ⁷².

Ця заява, однак, не мала практичних наслідків, бо вже в серпні 1930 р. авторитарний режим Ю.Пілсудського розпустив польський парламент. Усе ж В.Темницький чітко висловив прагнення політичного проводу УСДП до поглиблення взаємин із польськими соціалістами, які перервала польсько-українська війна 1918 - 1919 рр. та ліворадикальна еволюція українських есдеків на початку 20-х років. В.Темницький був учасником спільної конференції УСДП і ППС 29 січня 1933 р. у Львові, на якій уперше в міжвоєнний період зібралися представники обох партій на найвищому рівні. Конференція ухвалила рішення про взаємодію УСДП і ППС у боротьбі проти націоналізму, фашизму й комунізму, водночас зафіксувавши розбіжності між партіями в національному питанні (ППС виступала за територіальну автономію західноукраїнських земель у складі Речі Посполитої, УСДП - за незалежність і соборність України). В.Темницький, як член ЦК УСДП, підтримував взаємини з пепеєвцями в 1930-х рр., які розвивалися хвилеподібно, залежно від стану польсько-українських стосунків у Галичині.

Значну увагу В.Темницький приділив захисту соціально-економічних прав українського робітництва, що було одним із пріоритетних напрямків діяльності УСДП. Партія намагалася згуртувати робітників-українців у автономних українських класових профспілках. 29 квітня 1929 р. у Львові відбулася спільна нарада ЦК УСДП та Центральної комісії Класових професійних спілок (КПС), що об'єднували робітників різних національностей у Польщі за класовою професійною ознакою. У нараді взяв участь і В.Темницький, який разом з партійними товаришами й генеральним секретарем Центральної комісії КПС Ж.Жулавським визначили умови перебування робітників української національності в КПС. Зокрема, передбачалося створення окремої Української професійної комісії, підпорядкованої Центральній комісії КПС, видання професійного органу українською мовою ("Професійний вісник") і скликання Українського професійного конгресу. Однак УСДП у 1930-х рр. так і не спромоглася створити автономні українські профспілки в рамках загальнопольських КПС.

Як член управи УСДП, В.Темницький брав участь у спробах консолідації сил у національно-державницькому таборі Західної України, що періодично робилися в 1930-х рр. Зокрема, він рішуче виступив проти "пацифікації", що створила ґрунт для формування на виборах до польського парламенту 1930 р. спільного блоку УСРП, УСДП та Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО)⁷⁶. Щоправда, невдовзі після виборів політична боротьба між українськими партіями знову загострилася. Процес розмежування сил викликав розкол між легальними, парламентськими і нелегальними структурами українського політичного спектру. Дедалі більше посилювалися позиції створеної в 1929 р. Організації українських націоналістів (ОУН).

Відаючи перевагу революційним методам вирішення української проблеми в Польщі, молодь активно поповнювала лави націоналістичного підпілля. В.Темницький неодноразово виступав проти цієї тенденції в суспільно-політичному житті краю. Зокрема, він писав, що "ціле українське громадянство" повинне протиставитися "глузкій та злочинній демагогії фашистського націоналізму". На його думку, "молоду енергію підростаючого покоління треба спрямувати до серйозної громадянської праці... на основах демократії та публічного контролю"⁷⁷.

Нова спроба консолідації в середовищі українських політичних партій відбулася наприкінці першої половини 1930-х рр. Поштовх до згуртування національно-державницьких сил Західної України та діаспори дали голодомор 1932-1933 рр., сталінський погром українства в УСРР. В.Темницький з боєм писав, що "на радянській Україні справдішній загальний голод"⁷⁸. На платформі боротьби за захист нації, за відновлення соборної самостійної Української держави зі столицею в Києві зійшлися сім політичних партій (УСДП, УНДО, УСРП, Українська народна обнова та декілька емігрантських організацій). Консолідаційні процеси в українському таборі підштовхнули до зближення насамперед лівої, соціалістичні партії. Виступаючи як гість на 32-му конгресі УСРП у грудні 1932 р., В.Темницький від імені УСДП висловив "потребу створення одноцілого зорганізованого фронту українських працюючих мас у змаганні за свої національні та соціальні права"⁷⁹. В.Темницький разом із партійними товаришами в 1933 - 1934 рр. втілював у життя концепцію українського соціалістичного блоку, що була проголошена галицькими УСДП і УСРП (згодом до неї приєдналися наддніпрянські партії в еміграції - Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП) та Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР)).

УСДП, УСРП, УСДРП та УПСР у січні 1934 р. опублікували спільну заяву, що викривала злочини сталінського режиму, виступала за "народоправство, демократичний лад", які дали б "нашому народові свободу національну й політичну" та "успішний господарський розвиток і добробут на його землі"⁸⁰. Чотири українські соціалістичні партії 29-30 грудня 1934 р. у Львові організували з'їзд, який прийняв резолюцію, що закликала до боротьби "проти всякого роду реакції, диктатури, темноти й насильства, за вільну незалежну демократичну Україну" і втілення "ідеалу соціальної справедливості"⁸¹. Однак підтримана на з'їзді ідея Українського соціалістичного блоку не мала якогось організаційного оформлення. Угодовська акція нового керівництва УНДО в 1935 р. поклала край консолідаційним процесам в українському політичному таборі.

Соціал-демократ В.Темницький різко виступив проти політики "нормалізації", що викликала гостре заперечення українських партій від ОУН до КПЗУ, а також з боку опозиції в самому УНДО. Нарада ширшої управи УСДП 10 листопада 1935 р. у Львові за участю В.Темницького прийняла резолюцію, в якій стверджувалося, що "нормалізація" не виражала інтересів "цілого українського народу, а тільки цих двох буржуазно-клерикальних партій: УНДО й УНО єпископа Хомишина". Підкреслювалося, що українські трудові маси опинилися "серед страшної нужди земельного безробіття, ... під обухом денационалізаторської політики..."⁸².

В.Темницький до кінця свого життя залишався в складі проводу УСДП - партії, що розгорнула боротьбу проти польської окупації, посилення диктатури нацизму й комунізму на міжнародній арені, критично ставилася до правої та ліворадикальної частини політичного спектру. Будучи тяжко хворим, він не зміг узяти участь у VIII партійному конгресі УСДП 17 жовтня 1937 р. у Львові, але надіслав делегатам конгресу вітального листа⁸³.

Своє бачення політичної ситуації та завдань УСДП В.Темницький виклав у статті, надрукованій у партійній газеті "Робітничий голос" в 1938 р. На його думку, перед конгресом партії стояло завдання - "відбудова УСДП". В основу своєї ідеології УСДП поклала "три рівнорядних чинники": "соціалізм, демократію та український патріотизм". В.Темницький визначив основні сили, з якими повинна боротися партія українського робітництва. Насамперед УСДП виступала проти польського окупаційного режиму, який розгорнув "ненависну та безпощадну екстермінаційну боротьбу... проти українського корінного на цих землях елементу...". Водночас автор критично відгукнувся на посилення в українському таборі католицьких партій (Української народної обнови, Українського католицького союзу), стверджуючи, що "темні хмари клерикалізму" закрили "сонце правди, знання, поступу та вільної думки, окутують щораз густішим туманом усе суспільне життя українського народу в Польщі...". "В кінці третя ворожа навала, що проти неї суцільною бойовою лавою мусить стати український соціалістичний пролетаріат, - писав В.Темницький, - це загрозовий наступ фашизму та гітлеризму"⁸⁴. У статті підкреслювалося, що ідеологія фашизму є шкідливою для українського народу, бо обстоює насилля, зневажливо ставиться до ідеї національно-державної незалежності та соборності України. "Фашизм і гітлеризм", у розумінні В.Темницького, - це "тільки спроби-зусилля рятувати капіталістичний лад, якому розвиток людства та його господарки несе неминучу загибель". Найсамкінець ворога ідейної платформи УСДП автор вбачав в особі більшовизму: "Російський комунізм - це тільки деспотизм московської бюрократії, помазаної на червоно". В.Темницький уважав трагедією "для цілого людства" той факт, що комуністи "дістали змогу будувати соціалістичну суспільність... методами та засобами московського царизму". В Радянському Союзі лише "пародія соціалізму", що підриває "довір'я до тих високих гасел, які голосить соціалізм"⁸⁵.

VIII конгрес УСДП у жовтні 1937 р. прийняв резолюції, що, по суті, підтримали постулати В.Темницького. Так, політична резолюція конгресу закликала "український пролетаріат до боротьби з диктатурою, фашизмом і реакцією", "проти московської націоналістичної диктатури" та "нищення всіх проявів українського національного життя в УСРР". Водночас УСДП засудила шовіністичну політику польського уряду, домагалася проведення демократичних виборів до сейму й сенату та демократизації суспільства⁸⁶. Делегати знову обрали В.Темницького до складу ЦК УСДП⁸⁷.

На жаль, підірване здоров'я не дало змоги В.Темницькому брати участь у партійному житті, реалізувати свої творчі плани. 26 січня 1938 р. після тривалої й важкої недуги, о 6 годині вечора він помер на 58-му році життя, залишивши дружину та двох дітей⁸⁸. Похорони відбулися 28 січня у Львові на Личаківському цвинтарі. Показово, що на похоронах були не лише його партійні товариші, а й представники закордонного уряду Української Народної Республіки, політичних партій - УСРП, УНДО, ППС, Бунду, міської управи Львова, українських культурно-освітніх і профспілкових установ. Газета УНДО "Діло" відгукнулася на смерть В.Темницького статтею, в якій дала високу оцінку його діяльності: "В.Темницький був соціал-демократом, але не був доктринером і тому годився для співпраці без огляду на партійно-політичні ріжниці"⁸⁹. Попрощатися з людиною, яка все своє свідоме життя віддала на захист національних і соціально-економічних прав українського робітництва, прийшло багато простих робітників. Поховали В.Темницького неподалік від могили Миколи Ганкевича⁹⁰. Пізніше з'явилася надмогильна плита, на якій, поряд із датами народження та смерті, написано: "Володимир Темницький. Міністр УНР".

Володимиру Темницькому, безперечно, належить помітне місце в історії українського національно-державного відродження. Характерною особливістю його політичної біографії стала відсутність доволі типової для багатьох генерацій діячів того часу ідейної еволюції впродовж життя з крайніх лівих позицій у політичному спектрі до його правої частини. В.Темницький залишився українським соціал-демократом, одним із провідників УСДП - партії, з якою була тісно пов'язана вся його доля.

Подальше заповнення "білих плям" та прогалин в його життєписі, створення цілісного й детального політичного портрета цього діяча могло б сприяти поглибленню людського виміру в нашому розумінні складних етно-політичних процесів в Україні кінця XIX - першої половини XX ст.

¹ Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. - К., 1914; Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріяли до історії УСДП) // Календар "Вперед": 1920. - Львів, 1920; Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920. - Відень, 1922 та ін.

² Квасниця І. Велика втрата. Над могилою тов. Володимира Темницького // Робітничий голос. - 1938. - Березень. - С.2.

³ Темницький Володимир У Енциклопедія українознавства. Словникова частина. - Т.8. - Париж; Нью-Йорк, 1976. - С.3165.

⁴ Голуб А. Міжнародна діяльність Української соціал-демократичної робітничої партії (1900-1938 рр.). Авторефер. дис. ... докт. іст. наук. - Дніпропетровськ, 1999; Його ж. Європейські обрії української соціал-демократії (кінець XIX - перша половина XX ст.). - Дніпропетровськ, 1998; Жерноклеєв О.С. Український соціал-демократичний рух у Галичині в кінці XIX - на початку XX ст. (1899-1918 рр.) Авторефер. дис. ... канд. іст. наук. - Чернівці, 1995; його ж. Українська соціал-демократія в Галичині. Нарис історії (1899-1918). - К., 2001; Райківський І.Я. Українська соціал-демократична партія (1918-1939 рр.). Авторефер. дис. ... канд. іст. наук. - Львів, 1996; його ж. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917-1920 років // Галичина. - Івано-Франківськ, 1998. - №2 та ін.

⁵ Довідник з історії України (А - Я) / За заг. ред. і.Підкови, Р.Шуста. - К., 2001. - С.847.

⁶ Наші кандидати. Тов. Володимир Темницький // Земля і воля. — 1911. — 21 травня.

⁷ Темницький В. Часопис "Молода Україна" // Історичний огляд життя в студентських українських організаціях. - Львів, 1908. - С.53, 59.

⁸ Молода Україна. - 1900. - 4.1. - С.1, 2.

⁹ Темницький В. Микола Ганкевич. — Львів, 1932. — С.17.

¹⁰ Див.: Жерноклеєв О. Національна ідея "Молодої України" (1900 — 1903) // Галичина. - 1997. - №1. - С.33.

¹¹ Молода Україна. - 1900. - 4.8. - С.320.

¹² Темницький В. Сецесія з Львівського університету // історичний огляд життя в студентських українських організаціях. — С.65.

¹³ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914: На підставі споминів. - Львів, 1926. - С.357.

¹⁴ Наші кандидати. Тов. Володимир Темницький // Земля і воля. — 1911. — 21 травня.

¹⁵ Воля. - 1903. - 1 квітня, 15 квітня.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Див.: Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899 - 1918). - С.54-65.

¹⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІАУЛ). - Ф.309. - Оп.1. - Спр.2472. - Арк.17 зв., 18.

¹⁹ Там само. - Арк.14, 14 зв.

²⁰ Там само. - Ф.868. - Оп.1. - Спр.11. - Арк.20.

²¹ Земля і воля. - 1909. - 11 квітня.

²² ЦДІАУЛ. - Ф.146. - Оп.8. - Спр.1003. - Арк.8; Робітничий календар на 1910 рік. - Львів, 1910. - С.31.

²³ Вперед. Одностороння Екзекутивного комітету УСДП. - Львів, 1911.

²⁴ Земля і воля. - 1911. - 28 квітня.

²⁵ ЦДІАУЛ. - Ф.387. - Оп.1. - Спр.64. - Арк.20.

²⁶ Діло. - 1911. - 24 червня.

²⁷ Чернецький А. Спомини з мого життя. - К., 2001. - С.43.

²⁸ Діло. - 1914. - 19 березня.

²⁹ ЦДІАУЛ. - Ф.309. - Оп.1. - Спр.2395. - Арк.3 зв.

³⁰ Українські січові стрільці. 1914 - 1920. - Львів, 1991. - С.17.

³¹ Наша партія в час війни // Українська робітничка газета. — 1918. — 23 березня.

³² Робітничий прапор. - 1915. - №1 (квітень). - С.11.

³³ Там само.

- ³⁴ Див., наприклад: Вісник СВУ. - 1915. - №21-22 та ін.
- ³⁵ Цит. за: *Дорошенко Д.* З історії української політичної думки за часів світової війни. - Прага, 1936. - С.57, 58.
- ³⁶ ЦДІАУЛ. - Ф.360. - Оп.1. - Спр.53. - Арк. 12, 12 зв.; Вісник СВУ. - 1917. - №28. - С.443.
- ³⁷ Там само.
- ³⁸ Там само.
- ³⁹ Вісник СВУ. - 1917. - №28. - С.445.
- ⁴⁰ ЦДІАУЛ. - Ф.360. - Оп.1. - Спр.53. - Арк.11, 12.
- ⁴¹ Там само.
- ⁴² *Ганкевич Л.* Останній австрійський Інтернаціонал // Календар "Вперед": 1920. - Львів, 1920. - С.163-166.
- ⁴³ *Карпенко О.Ю.* Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західно-українських землях // Укр. іст. журн. - 1993. - №1. - С.17.
- ⁴⁴ Українська робітничка газета. - 1918. - 6 квітня.
- ⁴⁵ Там само. - 27 квітня.
- ⁴⁶ Там само. - 28 липня.
- ⁴⁷ *Ганкевич Л.* З минулого нашої партії (Матеріяли до історії УСДП) // Календар "Вперед", 1920. - С.31.
- ⁴⁸ *Райківський І.* Діяльність Української соціал-демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 року - липень 1919 року) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. — Вип.1. — Івано-Франківськ, 1998. - С114, 115.
- ⁴⁹ Республіка. - 1919. - 29 березня. - С.4.
- ⁵⁰ Звіт Партійної Конференції Української Соціал-Демократичної Партії Зах. Обл. УНР, яка відбулася дня 28 і 29 березня 1919 р. в Станіславові. - Дрогобич, 1919. - С.7, 8.
- ⁵¹ Селянсько-Робітничий Трудовий З'їзд // Республіканець. - 1919. - 10 липня. - С.2.
- ⁵² ЦДІАУЛ. - Ф.328. - Оп.1. - Спр.104. - Арк.46; Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Перевид. в Україні. - Т.8. - Львів, 2000. - С.3165.
- ⁵³ *Винниченко В.* Відродження нації. - Част III. - К. - Відень, 1920. - С.289, 290.
- ⁵⁴ *Темницький В.* Першого Травня 1919 р. у Рівному // Вперед! - 1927. - 1 травня. - С.12.
- ⁵⁵ Республіка. - 1919. - 6 квітня. - С.2.
- ⁵⁶ ЦДІАУЛ. - Ф.309. - оп.1. - Спр.2257. - Арк.36, 36 зв.
- ⁵⁷ Вперед. - 1920. - 7 липня. - С.1.
- ⁵⁸ Земля і воля. - 1920. - 11 липня. - С.1, 2.
- ⁵⁹ ЦДІАУЛ. - Ф.360. - Оп.1. - Спр.562. - Арк.47.
- ⁶⁰ *Макух І.* На народній службі. - Дітройт, 1958. - С.302.
- ⁶¹ Державний архів Львівської області (далі - ДАЛО). - Ф.256. - Оп.1. - Спр.40. - Арк.83.
- ⁶² ЦДІАУЛ. - Ф.309. - Оп.1. - Спр.2257. - Арк.38, 38 зв.
- ⁶³ Там само. - Ф.205. - Оп.1. - Спр.442. - Арк.72.
- ⁶⁴ Конференція // Вперед! - 1928. - 22 січня. - С.1.
- ⁶⁵ ДАЛО. - Ф.121. - Оп.2. - Спр.190. - Арк.3.
- ⁶⁶ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГОУ). — Ф.6. - Оп.1. - Спр.470. - Арк.3; V конгрес // Вперед. - 1929. - 20 січня. - С.1.
- ⁶⁷ ЦДАГОУ. - Ф.6. - Оп.1. - Спр.470. - Арк.9, 10.
- ⁶⁸ V конгрес // Вперед. - 1929. - 20 січня. - С.1, 2.
- ⁶⁹ ЦДАГОУ. - Ф.6. - Оп.1. - Спр.470, арк. 14; V конгрес // Вперед. - 1929. - 20 січня. - С.1.
- ⁷⁰ Державний архів Івано-Франківської області (далі — ДАІФО). — Ф.2 — Оп.1. — Спр.1066. - Арк.1, 2.
- ⁷¹ *Макух І.* На народній службі. — С.370, 371.
- ⁷² Pierwszy poseł ukraińskiej socjalnej demokracji w Sejmie Rzeczypospolitej // Robotnik. - 1930. - 24 maja. - S.3.
- ⁷³ Львівська конференція // Вперед. - 1933. - травень. - С.2; Współpraca socjalistyczna // Robotnik. - 1933. - 1 lutego. - S.1; Konferencja lwowska // Ibid. - 2 lutego. - S.1.
- ⁷⁴ Детальніше див.: *Райківський І.* Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в 1918-1939 рр. // Галичина. - 2002. - № 8. - С.70-86.
- ⁷⁵ Розбудова професійних союзів // Професійний вісник. — 1929. - Жовтень. — С.1; Sprawy narodowościowe. - 1929. - № 3-4. - S.482.
- ⁷⁶ Солідарний голос політичних партій про події в краю // Діло. - 1930. - 1 жовтня. - С.1; Громадський голос. - 1930. - 11 жовтня. - С.2.
- ⁷⁷ ЦДІАУЛ. - Ф.309. - Оп.1. - Спр.1918. - Арк.60.
- ⁷⁸ Там само. - Арк.66.
- ⁷⁹ Archiwum akt powych w Warszawie, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920-1939. - Sygn.13. - S.210 zw.; Громадський голос. - 1933. - 14 січня. - С.3.
- ⁸⁰ Українські соціалістичні партії про положення на Україні // Громадський голос. — 1934. - 20 січня. - С.2; Проти більшовицького гнету і проти русифікації України // Діло. - 1934. - 20 січня. - С.3, 4.

⁸¹ Конференція народоправних сил // Громадський голос. — 1935. — 19 січня. — С.2; Український Соціалістичний Блок. Резолюції Української Соціалістичної Конференції // Там само. - 26 січня. - С.2; Sprawy narodowościowe. - 1934. - № 5-6. - S.609.

⁸² Наради Екзекутиви УСДП // Громадський голос. - 1935. - 7 грудня. - С.7.

⁸³ Робітничий голос. - 1938. - Травень. - С.1.

⁸⁴ Темницький В. Завдання Української Соціал-Демократії // Там само.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ ДАІФО. - Ф.2. - Оп.1. - Спр.1486. - Арк.4, 4 зв.

⁸⁷ Sprawy narodowościowe. - 1937. - № 4 - 5. - S.439.

⁸⁸ ЦЦІАУЛ. - Ф.408. - Оп.1. - Спр.587. - Арк.17, 18; *Квасниця І. Велика втрата // Робітничий голос. - 1938. - Березень. - С.2.*

⁸⁹ *Володимир Темницький Ц Діло. - 1938. - 28 січня. - С.7.*

⁹⁰ *Квасниця І. Велика втрата // Робітничий голос. - 1938. - Березень. - С.2.*

In the article, the author recounts the life and work of Volodymyr Temnyts'kyi, the associate of UNR governments, long-term head of the Ukrainian social-democratic party (USDP), which played a considerable role in the history of West Ukraine in the end of the 19th - first half of the 20th centuries.

*Закінчення. Початок див.: Укр. іст. журн. - 2004. - № 5.